

Helene en haar geestelijk goed

Het overgrote deel van de huidige collectie van het Kröller Müller museum op de Veluwe danken we aan de verzameldrift van Helene Kröller Müller (1869-1939). Zij zette een groot deel van het kapitaal, dat werd verdiend met de scheepvaart en handelonderneming Müller en Co, om in een kunstverzameling die behoort tot een van de meest bijzondere en grootste privé verzamelingen in Nederland. Haar collectie diende een geestelijk goed voor het algemeen te zijn. Steun en toeverlaat bij het aankopen van al de kunstwerken was de kunstkenner H.P. Bremmer. Een gewezen kunstenaar die uitgroeide tot een soort kunstpaus voor de rijken.

Helene van zakenvrouw tot museumdirecteur

Helene wordt geboren als dochter van een welgestelde Duits industrieel. In welvaart groeit zij op als een gevoelig en eigenzinnig kind. Al jong valt zij voor een van de werknemers van haar vader, de Nederlander Anton Krölller, waarmee ze later de gehele handelonderneming Müller en Co tot grote hoogte weet te brengen. Ze is een van de stuwende krachten achter het bedrijf dat vestigingen over de gehele wereld heeft en garant staat voor een miljoenen inkomen.

Passie voor de kunsten

In de periode dat haar man vaak afwezig is, in verband met zakenreizen, laat ze zich door haar dochter, die zojuist een cursus kunstbeschouwing bij de kunstkenner H.P. Bremmer heeft gevolgd, overhalen ook een cursus te volgen. Al snel is de passie voor de kunsten in haar ontwaakt en begint ze te verzamelen. Aanvankelijk vanuit eigen belangstelling maar nadat bij haar een ernstige ziekte is geconstateerd in 1911 vanuit een hoger doel. Ze wil iets nalaten voor het algemeen nut in de toekomst. Haar verzamelwoede is niet meer te stuiten.

Museumkantoor

In het kantoorpand aan de Lange Voorhout in Den Haag wordt eind twintiger jaren een tentoonstelling ingericht. Haar collectie moderne kunst is op dat moment de grootste in Nederland. Ruim 800 schilderijen, bijna 300 beelden en 500 tekeningen geven een prachtig beeld van wat op dat moment modern en de moeite waard is. (Naast hedendaagse kunst worden ook beelden en schilderijen uit voorgaande eeuwen aan de verzameling toegevoegd)

Er moest een echt museum komen

Gevoed door de gedachte dat ze iets groots wilde nalaten werden er plannen gemaakt voor een daadwerkelijk museum op het inmiddels verworven landgoed op de 'De hoge Veluwe'. tekening Kroller Muller museum. Geldnood gooide echter roet in het eten, want ook de familie Kröller Müller ging gebukt onder de malaise van de dertiger jaren. Prestigieuze plannen van beroemde architecten Mies van der Rohe, Paul Behrens en H.P Berlage verdwenen in de lade van het bureau. De enige oplossing om haar plannen tot uitvoering te brengen was de gehele collectie in 1935 over te dragen aan het Rijk op voorwaarde dat het in een museum ondergebracht zou worden.

Overgangsmuseum tot in lengte van dagen

Er werd door Henry van de Velde een museum gebouwd dat slechts tijdelijk als zodanig dienst zou doen. In betere tijden zou er een voornamer onderkomen worden gebouwd. Het 'voornamer' gebouw is er echter nooit gekomen. In 1937 werd Helene Kröller Müller aangewezen als directrice van het te openen overgangsmuseum. Ze richtte geheel naar eigen

inzicht de toonzalen in en opende op 13 juli 1938 het museum officieel. Haar taak was volbracht.

Vincent en Helene

Een jaar later overlijdt Helene aan de gevolgen van een auto-immuun ziekte op 70 jarige leeftijd. Zij rust dichtbij de plaats waar ze ooit fundamenten legde voor háár museum. Het overgangsmuseum is er nog steeds en wordt jaarlijks door duizenden kunstliefhebbers bezocht. De collectie van Helene staat nog altijd centraal. Voor altijd zullen Helen en Vincent op deze plaats onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn ook al hebben ze elkaar nooit gekend.

Bremmer als kunstpaus

Ooit was Bremmer een weinig succesvol kunstschilder die in 1896 besloot een cursus kunstbeschouwing te geven. Deze gedreven, charismatische persoonlijkheid had korte tijd later 300 leerlingen uit de meest invloedrijke milieus. Tientallen Bremmerclubs zagen het licht alsof vele kunstliefhebbers al tijden wachtten op iemand die ze daadwerkelijk naar kunst leerde kijken. De lessen vonden plaats bij Bremmer thuis, aan de Trompstraat 322 in Den Haag of in de salon van een van zijn leerlingen. Niet alleen reproducties van tientallen kunstwerken maar ook prenten en schilderijen vers uit het atelier waren onderwerp van studie.

Bremmeriaans stempel

Na een enkele cursus bij Bremmer thuis te hebben gevolgd organiseerde Helene Kröller Müller wekelijks op vrijdagavond een Bremmerclub bij haar thuis. Hij werd haar persoonlijk adviseur bij het samenstellen van de verzameling die zij voor ogen had. Aanvankelijk kocht ze aan vanuit persoonlijke voorkeur, later met een hoger doel voor ogen. H.P. Bremmer was niet alleen voor Helene de steun en toeverlaat als het op kunstaankopen aankwam. Vele rijken en lieden van adel lieten zich door hem adviseren. Ook de collectie van de huidige Hannema de Stuers stichting (te zien in Heino) draagt duidelijk een Bremmeriaans stempel. Zowel verzamelaar Dirk Hannema als zijn moeder Elise Hannema de Stuers volgden cursussen bij deze kunstkenner en werden door hem beïnvloed.

Naslagwerken

Voor diegene die meer wil weten over Bremmer en zijn kunstopvattingen zijn de volgende publicaties wellicht interessant: Inleiding tot het zien van beeldende kunst, H.P. Bremmer, het tijdschrift 'Moderne kunstwerken' dat van 1903 tot 1910 is uitgebracht en het blad 'Beeldende kunst' dat van 1913 tot 1938 werd uitgegeven. In de koninklijke bibliotheek in Den Haag zijn al deze oude drukken nog in te zien. Ook de visie van een van de allereerste aanhangers van Van Gogh is beschreven in Bremmers 'Vincent van Gogh' uit 1911.

Helene's fascinatie voor Van Gogh

Op het moment dat Helene Kröller Müller in 1907 op grote schaal kunst begint te verzamelen is Vincent Van Gogh al meer dan 15 jaar dood. Tijdens zijn leven worden er nagenoeg geen werken van hem verkocht en de smaak van het succes heeft hij dus nooit mogen proeven. De, in armoede levende kunstenaar, zag nooit één cent van de vele miljoenen die zijn werken nu opbrengen. Een zuur gegeven dat hem tot een soort martelaar van de kunsten maakt.

Vincent als nog onbekende grootheid

Helene was bijzonder gecharmeerd van de werken van deze schilder die door velen voor waanzinnig werd gehouden. Helene durfde kunst van hem aan te schaffen dankzij de criteria die Bremmer aan een 'ernstig' kunstwerk stelde. Kunstverzamelaars, hoe rijk ook, miskopen zich niet graag. Een risico dat bij hedendaagse kunst op de loer licht. De tand des tijds heeft immers nog niet aangetoond dat de kunstenaar en zijn werken tot de groten der groten behoren. In Vincent zagen Bremmer en zijn volgelingen Helene, terecht, een nog onbekende grootheid. De eenvoud van het dagelijks leven, de gekte en Vincents dramatisch zelfmoord speelde bij de kunstbeschouwingen van Bremmer geen enkele rol. Bij hem was de esthetische emotie die er door de kunstenaar vanuit zijn ziel in was gelegd het allerbelangrijkst. Geen literaire thema's als onderwerp maar de eenvoud van het alledaagse. De eenheid van de voordracht was van het allergrootste belang. Dus alle elementen zoals techniek, lijn, kleur, plastische weergaven en compositie moesten eenduidig zijn, dan was het een 'ernstig' kunstwerk dat de moeite van het aanschouwen waard was. Helene kocht uiteindelijk 91 schilderijen en 173 tekeningen van Vincent. Rondom zijn werken werd de rest van de verzameling aangekocht.

Onbekend en onbemind

Veel op dat moment nog onbekende en onbemide kunstenaars werden dankzij Bremmers zienswijze aan kunstcollecties toegevoegd. Later bleken vele de aanschafwaarde meer dan waard. Bremmer fungeerde dankzij zijn contacten met veel kapitaalkrachtige leerlingen als een soort intermediair tussen de handel met zijn kunstenaars en de toekomstige bezitter. Tijdens de vele lessen werden ook vaak werken direct uit het atelier van de kunstenaar getoond, die vervolgens door de meest geestdriftige en kapitaalkrachtige verzamelaar werden aangeschaft. Helene was er, zo wordt gezegd, vaak op uit om werken voor de neus van anderen weg te kapen. Met als resultaat een meer dan bijzondere collectie.

Berlage en het jachtslot

De bekende architect H.P Berlage (1856-1934) ontwierp in 1914 niet alleen het jachtslot voor de familie Kröller Müller maar ook de gehele inrichting. Aangezien Helene nogal klein was werden alle meubels speciaal op haar formaat aangepast. Het slot is evenals de kunstcollectie Rijksbezit en toegankelijk voor het publiek. Met uitzondering van de maand januari is het dagelijks opengesteld.

